

หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมหลักแห่งเศรษฐศาสตร์ Organizational Management according to the Buddhist concept method

¹พระครูอนุกุลกัลยาณกิจ, ²เอกมงคล เพ็ชรวงษ์

¹Phakruanukulkanyanakich, ²Aekmongkol Phetchawong

^{1,2}วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2}Suphanburi Srisuvarnabhumi Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

²Corresponding author, e-mail: aekmongkol.phet@mcu.ac.th

Received: August 23, 2024; Revised: January 16, 2025; Accepted: January 24, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความเกี่ยวข้องและความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธธรรมกับหลักการเศรษฐศาสตร์ โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา รวมถึงตำราและหนังสือที่เกี่ยวข้อง พบว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีส่วนส่งเสริมและสนับสนุนหลักการเศรษฐศาสตร์ในหลากหลายด้าน เช่น การผลิต การบริโภค การเงิน ปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์ ความสุขในชีวิตประจำวัน และการใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่า โดยเน้นให้มนุษย์ดำรงชีวิตด้วยศีลธรรม มีคุณธรรม และช่วยเหลือสังคม รวมถึงมุ่งเน้นเป้าหมายด้านจิตวิญญาณหลักพุทธธรรมที่สำคัญ ซึ่งมีบทบาทสนับสนุนหลักการเศรษฐศาสตร์โดยตรง ได้แก่ หลักอริยทรัพย์ การสะสมทรัพย์สินที่เป็นคุณธรรม เช่น ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา หลักการพึ่งตนเอง การพัฒนาดตนเองให้สามารถดำรงชีวิตได้โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นมากเกินไป หลักความไม่ประมาท การวางแผนชีวิตและการใช้ทรัพยากรอย่างรอบคอบ หลักการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การดำเนินชีวิตโดยไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ตนเองและสังคม หลักความซื่อสัตย์และหิริโอตตปปะ ความซื่อสัตย์สุจริต และความละอายชั่วกลัวบาป กล่าวโดยสรุป หลักพุทธธรรมมีความสำคัญในการสร้างสมดุลระหว่างความเจริญทางเศรษฐกิจและคุณธรรมในสังคม ช่วยให้มนุษย์ดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและมีความหมายทั้งในเชิงวัตถุและจิตวิญญาณ

คำสำคัญ: พุทธธรรม, ส่งเสริม, หลักแห่งเศรษฐศาสตร์

Abstract

This article aims to study the relevance and relationship between Buddhist principles and economic principles by collecting data from Buddhist documents and scriptures, including related textbooks and books. It was found that the principles of Buddhism play a part in promoting and supporting the principles of economics in various aspects such as production, consumption, finance, basic human factors, and happiness in daily life and the use of resources with value, emphasizing that humans live morally, have virtues, and help society, including focusing on important spiritual goals of Buddhism, which play a

role in directly supporting the principles of economics, namely the principle of noble wealth, the accumulation of virtuous wealth such as faith, morality, generosity and wisdom, the principle of self-reliance, developing oneself to be able to live without relying too much on others, the principle of being careful, planning one's life and using resources carefully, the principle of not harming oneself and others. Living a life without causing trouble to oneself and society, the principles of honesty and morality, honesty and integrity, and a sense of shame and fear of sin. In summary, Buddhist principles are important in creating a balance between economic prosperity and morality in society, helping people live happily and meaningfully, both materially and spiritually.

Keywords: Buddhism, promotion, principles of economics.

บทนำ

ตามหลักของศาสนาพุทธ มนุษย์เป็นสัตว์โลกที่มีการพัฒนาสูงสุด เนื่องจากมีลักษณะเฉพาะตามธรรมชาติ คือ มีความสามารถในการเรียนรู้ และการพัฒนาสิ่งที่เรียกว่าขั้นทั้งห้า (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2537: 34-36) อัตราการพัฒนาของแต่ละบุคคลแตกต่างกันไป แต่ทุกคนก็สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างไม่มีขีดจำกัด เนื่องจากสิ่งนี้เป็นคุณภาพที่สำคัญของบุคคล มีเหตุผลเพียงสิ่งเดียวที่ทำให้บุคคลประพฤติหรือกระทำแตกต่างกันไป นั่นคือความรู้ ถ้ามนุษย์มีความรู้เพียงพอ เขาจะตอบสนองแตกต่างกันไป การแก้ไขที่เหมาะสม คือ การสร้างความรู้ให้เกิดขึ้น การเรียนรู้ที่สำคัญที่สุดในศาสนาพุทธ คือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เป็นจริงหรือการได้รับคำชี้แนะที่ดีจากกัลยาณมิตร ซึ่งอาจจะเป็นบิดา มารดา ครูบาอาจารย์ เพื่อน ญาติมิตรหรือบัณฑิตทั้งหลาย ซึ่งมีความหวังดีต่อทุกคน สิ่งที่ถูกมาทั้งหมดคือ คำสอนพื้นฐานของศาสนาพุทธ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวความคิดเกี่ยวกับอรรถประโยชน์สูงสุดมากที่สุด (อภิชัย พันธเสน, 2558)

แนวความคิดของนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักเกี่ยวกับการแสวงหาความพึงพอใจสูงสุดและหลีกเลี่ยงจากความเจ็บปวดต่างๆ เป็นความคิดที่ตื้นเขิน ไม่สามารถเข้าถึงธรรมชาติที่เป็นแกนกลางของมนุษย์ได้ แนวคิดของศาสนาพุทธที่ว่า มนุษย์ควรจะปลดปล่อยตนเองออกจากความทุกข์ทั้งหลายเพื่อบรรลุถึงความสุขที่แท้จริงเป็นแนวคิดที่สูงส่งกว่า สาเหตุของทุกข์ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์มากที่สุด คือ ความอยากหรือความโลภ แนวความคิดเกี่ยวกับ “ความสุข” ในทัศนะของศาสนาพุทธไม่เหมือนกับความสุขในทัศนะของชาวตะวันตก ซึ่งมีความหมายในขอบเขตที่กว้าง ดังที่ได้เสนอมาก่อนหน้านี้ เช่น ความสนุกสนาน ความปิติยินดี ความพึงพอใจ ความหลงใหล และความรัก นำประหลาดใจอยู่บ้างเล็กน้อยที่แนวคิดเกี่ยวกับ “การบริโภคอย่างมีประสิทธิภาพ” ไม่ได้ได้รับการตรวจสอบอย่างเพียงพอในเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก

แนวทางของศาสนาพุทธ ซึ่งพยายามจะระงับความโลภ ซึ่งไม่เหมือนกับวิธีการทำให้บรรลุอรรถประโยชน์สูงสุด ที่ไม่นำไปสู่การทำให้เกิดความสุขให้มากที่สุดหรือทำให้ความทุกข์เหลือน้อยที่สุดในแต่ละบุคคล ในเวลาเดียวกันก็เป็นการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างไม่มีประสิทธิภาพหรือเป็นการใช้อย่างสูญเปล่า วิธีเดียวที่จะหลุดพ้นจากภาวะวิกฤตนี้ได้ คือ การใช้ “ปัญญา” หรือความสามารถในการวิเคราะห์แยกแยะปัญหาที่เกิดขึ้น ขณะที่คนเข้าใจถึงธรรมชาติความเป็นจริงของชีวิตและเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งถึงแนวคิดเกี่ยวกับความไม่มีตัวตน แล้วคนจะไม่ยึดติดอยู่กับตัวตน ความโลภทั้งหลายจะไม่เกิดขึ้นได้โดยง่าย รูปแบบการบริโภคของคนจะเปลี่ยนไปเป็นการบริโภคเพื่อตอบสนองต่อความเป็นขั้นพื้นฐาน

มากกว่าการบริโภคเพื่อสนองต่อความอยากที่จอมปลอม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543, 21-22) ดังนั้น การปลูกฝัง “ปัญญา” หรือความสามารถในการไตร่ตรองวิเคราะห์แยกแยะปัญหาเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับสังคมไทยเพื่อการหลุดจากภาวะวิกฤต ประเทศอื่นๆ ในเอเชียก็เป็นเช่นเดียวกัน การปลูกฝังปัญญาเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันสำหรับโรคที่แพร่กระจายจากการเคลื่อนย้ายอย่างรวดเร็วของทุน การเคลื่อนย้ายอย่างรวดเร็วของทุนเป็นสาเหตุแรกของวิกฤตที่ถูกกระตุ้นจากความโลภผ่านการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในภูมิภาคนี้ ในทศวรรษที่ผ่านมาเกิดภาวะวิกฤต โชคร้ายที่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วมาพร้อมกับการสะสมของเสียและการทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติในภูมิภาคแห่งนี้อย่างชัดเจนที่สุด เราต้องการแนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศไทยและภูมิภาคเอเชียหลังจากผ่านพ้นเรื่องไร้สาระทั้งหลายไปแล้ว ภายใต้วิธีการพัฒนาประเทศแนวใหม่นี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทไว้ก่อนวันเฉลิมพระชนมพรรษามีใจความ ดังนี้ “ เศรษฐกิจที่พอเพียงไม่ได้หมายความว่าทุกคนต้องเพาะปลูกอาหารกินเอง ตัดเย็บเสื้อผ้าใช้เอง แต่หมายถึงหมู่บ้าน ตำบล จะต้องสร้างผลผลิตที่เพียงพอสำหรับตอบสนองความต้องการของชุมชน สิ่งที่เหลือจากความต้องการสามารถนำออกขายให้ชุมชนอื่นที่มีความต้องการได้ แต่การค้าจะต้องไม่ห่างไกลเกินไปนักเพื่อเป็นการประหยัดต้นทุนในการขนส่ง ” (พระบรมราโชวาท สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจของชาวไทยทั้งแผ่นดิน, 2554: 18)

โลกสมัยใหม่ที่มีโลกตะวันตกเป็นผู้นำขับเคลื่อนการพัฒนาด้วยความคิดวัตถุนิยม บริโภคนิยม โดยอาศัยความโลภเป็นตัวกระตุ้น ดังที่ฝรั่งพูดว่า “Greed in good” หรือ “ความโลภเป็นของดี” (สำราญ อัมจิตต์, 2547: 85-86) เพราะความอยากกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา คิดค้นคว้าหาความรู้ เพื่อสร้างความร่ำรวย ทำให้โลกเจริญ คือ มีความสามารถผลิตวัตถุดิบของและเทคโนโลยีต่างๆ แต่ขณะเดียวกันความโลภก็นำไปสู่การเอารัดเอาเปรียบ แย่งชิง ชัดแย้งรุนแรง และทำลายสิ่งแวดล้อม ดังที่เกิดสงครามต่างๆ รวมทั้งสงครามโลก 2 ครั้งในศตวรรษที่แล้ว (ประเวศ วะสี, 2558: 18) การพัฒนาตามแนวทางวัตถุนิยมบริโภคนิยมแนวตะวันตกที่ขับเคลื่อนด้วยโลกจริต นำไปสู่การเสียสมดุลอย่างรุนแรงทุกๆ ทางทั้งชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทุนนิยม คือ ระบบสังคมที่ยึดหลักการยอมรับสิทธิของปัจเจกชน (Individual Rights) สิทธิหรือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน (Property Rights) เป็นระบบที่ทรัพย์สินทุกอย่างมีผู้ครอบครองเป็นเจ้าของอย่างเป็นการส่วนตัว (Ayn Rand, 1867: 18) ส่วนมากทุกคนมีชีวิตหรือปรารถนาที่จะมีชีวิตเพื่อตนเอง ข้อเท็จจริงนี้ไม่ได้รับกวนชีวิตทางสังคม แต่สนับสนุนชีวิตทางสังคม เพราะการทำให้ชีวิตของปัจเจกบุคคลสมบูรณ์ยิ่งขึ้นจะเป็นไปได้ก็ต้องอาศัยสังคม นี่คือความหมายที่แท้จริงของคำสอนที่ว่า “ความเห็นแก่ตัว” (Egoism) เป็นกฎพื้นฐานของสังคม (Alexander H. Shand, 1990: 75) การรู้จักช่วยเหลือ แบ่งปัน เกื้อกูลต่อกันในสังคมทั้งในการบริโภค การผลิต การพัฒนาที่ยั่งยืน การคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสังคม เป็นการดำเนินการทางเศรษฐศาสตร์แนวพุทธที่ตั้งอยู่บนความสมดุลของสรรพสิ่ง (ชลวิทย์ เจียรจิตต์, 2560: 135)

ดังนั้น การศึกษาเขียนบทความเรื่องการวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมหลักการแห่งเศรษฐศาสตร์ ผู้เขียนต้องการศึกษาถึงแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หลักการวิธีการ องค์ประกอบทางเศรษฐศาสตร์ตามหลักพระพุทธศาสนา และวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมหลักการแห่งเศรษฐศาสตร์ ที่มีความสำคัญ ความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร สามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้กับยุคสมัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ได้ต่อไป

แนวคิดความสุขของชีวิตมนุษย์

“ถ้าเป้าหมายของการใช้ชีวิตไม่ใช่อยู่เพื่อหาความสุขแล้วจะอยู่เพื่ออะไร” เชื่อว่าหลายๆ คนเคยถามตัวเองแบบนี้ เพราะคนส่วนใหญ่นั้นวิ่งไล่หาความสุข อยากจะครอบครองมัน แต่เคยมีใครสงสัยไหมว่าความสุขที่แท้จริงหน้าตาเป็นอย่างไร สุภาจิตของพินิจกล่าวไว้ว่า “ความสุขที่แท้จริง คือ ความพอดี ไม่มากไปและไม่น้อยไป” เนื่องจากทุกคนมีความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุด เรามักจะไม่พอใจในสิ่งที่ตัวเองมี เช่น เราต้องการรถคันที่ใหม่กว่า อยากเที่ยวสถานที่ที่สวยงาม อยากทำงานที่ไฝ่ฝัน หรืออยากเริ่มทำธุรกิจด้วยตัวของเราเอง ทุกครั้งที่เราทำตามเป้าหมายสำเร็จ เรามักจะมีเป้าหมายใหม่ที่ท้าทายขึ้นเสมอ อย่างไรก็ตามสิ่งที่เราต้องระลึกไว้ คือ “ในโลกใบนี้ไม่มีอะไรจริงยั่งยืน ไม่มีอะไรอยู่กับเราตลอดไป” เมื่อเราได้ในสิ่งที่เราต้องการ เราต้องยอมรับว่าความสุขจะอยู่กับเราในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น และจะถูกแทนที่ด้วยความต้องการหาความสุขจากสิ่งใหม่

อย่างไรก็ตาม ชีวิตไม่ได้มีเพียงความสุขที่เราได้จากการทำบางอย่างสำเร็จเท่านั้น (เพราะเรามีความต้องการที่ไม่จบสิ้น) แต่เป็นการได้ทำอะไรสักอย่างที่มีความหมายระหว่างการเดินทางไปยังเป้าหมายต่างหาก เพราะไม่ว่าเราจะยึดติดกับความสุขและสนุกสนานกับชีวิตมากขนาดเพียงใด สุดท้ายแล้วมันก็จะลดลงและจากเราไป เหลือเพียงแค่ความทรงจำที่ดี ความสุขในใจที่เป็นฝ่ายให้ การได้ทำสิ่งที่มีประโยชน์ต่อคนอื่นและใช้ชีวิตอย่างมีความหมายเท่านั้น เพียงแต่ให้ควบคุมความอยากมีให้รุนแรงจนถึงขีดอันตราย อันเป็นการดำรงชีวิตที่ขาดหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจซึ่งเป็นวิสัยสัญญาญาณของสัตว์เดรัจฉานที่ใช้วิธีการแสวงหาบริโภคถือครองสิ่งต่างๆ ด้วยการแย่งชิงกัน ซึ่งเป็นไปในลักษณะที่ว่า “แย่งอาหารกันกิน แย่งถิ่นกันอยู่ แยกคู่กันพิชิต แยกอำนาจกันเป็นใหญ่” (พลภ กฤตยานวัช, 2552: 30-31) ดังนั้น การแบ่งกันสร้างสุขโดยวิธีการทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลักอย่างเดียวจึงก่อให้เกิดปัญหาแก่โลกอยู่เสมอ

ความสุขอันชอบธรรมที่ประชาชนชาวบ้านควรมีไว้ 4 ประการ เรียกว่า “สุขของคฤหัสถ์” หมายถึง สุข คือ ความสบายกายสบายใจของชาวบ้าน ความสุขที่ชาวบ้านควรพยายามเข้าถึงให้ได้สม่ำเสมอ หรือความสุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนพึงมี 4 อย่าง ได้แก่ 1. อัตติสุข สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์ 2. โภคสุข สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภค 3. อนนสุข สุขเกิดแต่ความไม่ต้องเป็นหนี้ หมายถึง ความภูมิใจ อิ่มเอิบใจว่าตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร ดังพุทธพจน์ที่ว่า “อิณาทานํ ทุกฺขํ โลกํ การกู้หนี้เป็นทุกข์ในโลก” (อง.ฉก. (ไทย) 22/158/384, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ฉะนั้น การไม่เป็นหนี้จึงนับว่าเป็นความสุขสำคัญประการหนึ่ง 4. อนวัชสุข สุขเกิดแต่การประกอบกิจการที่ปราศจากโทษก็ดำเนินดีเตียน ไม่เป็นที่ครหาของผู้อื่น (อง.จตุก. (ไทย) 21/62/80, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในหลักพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นไม่ละเลยปัญหาทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลักโดยมองเรื่องความสะดวสบายทางวัตถุสิ่งแวดลอมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต เพียงแต่ให้รู้คุณและโทษของปัจจัยต่างๆ หรือของทรัพย์สมบัติเหล่านั้น โดยใช้ปัญญาพิจารณาถึงคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของสิ่งเหล่านั้นให้ประจักษ์ชัด ก็จะทำให้เกิดความสะดวสบายระดับที่เรียกว่า สุขุขขั้นพื้นฐาน หรือความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับหลักเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ดังนั้น เศรษฐศาสตร์กระแสหลักเมื่อมองในแง่ของพระพุทธศาสนาแล้ว ก็คือหลักการในการดำรงชีวิตเพื่อดำเนินไปสู่ความสุขในการครองเรือน 4 ประการ

การเพียรพยายามที่จะตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่มีอยู่อย่างไม่จำกัด จึงไม่อาจจะกระทำได้ หากไม่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเข้ามาควบคุมความต้องการที่ไม่จำกัดของมนุษย์ไว้ เพราะเมื่อมองในแง่

ความเป็นจริงแล้ว พฤติกรรมของคนทั้งหลายในสังคมล้วนแต่เป็นการสะท้อนออกไปจากจิตของมนุษย์ทั้งนั้น แม้ความต้องการของตัวเองก็เกิดขึ้นจากจิต จิตเป็นใหญ่เป็นประธานในพฤติกรรมของคนเราทั้งหมด ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงมองปัญหาทุกอย่างในรูปของกระบวนการที่จะต้องสืบค้นให้ถึงต้นตอของเรื่องนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นทางทำลายหรือทางสร้างสรรค์ก็ตาม หากต้องการสร้างสรรค์หรือทำลายอะไรจะต้องค้นไปให้ถึงต้นเหตุของสิ่งเหล่านั้นแล้วลงมือจัดการกับเหตุนั้นตามสมควรแก่กรณี คือ จะสร้างหรือทำลายก็ให้ลงมือกันที่ต้นเหตุ นั้น ข้อนี้นี้เป็นไปตามหลักการสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ว่า “สภาวะธรรมทั้งหลายเกิดแต่เหตุ พระตถาคตเจ้าทรงแสดงเหตุแห่งสภาวะธรรมเหล่านั้นและความดับแห่งสภาวะธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้” (แก้ว ชิตตะขพบ, 2550: 17-18)

แนวคิดการบริโภคปัจจัย 4

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้เหมาะสมแก่ฐานะของตนเพื่ออาศัยปัจจัยต่างๆ เหล่านั้นมาอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นในชีวิตของตนโดยมุ่งเน้นเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติหน้าที่หรือปฏิบัติธรรม และเพื่อให้สามารถดำรงตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงามด้วย แต่พระพุทธศาสนาไม่ได้ให้ความสำคัญแก่ความเจริญมั่งคั่งทางเศรษฐกิจอย่างเดียว แม้จะยอมรับว่า สัตว์ทั้งหลายจะดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยอาหาร และถือว่าปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของชีวิต ก็ตาม เพราะว่าความสุขที่แท้จริงอันเป็นสิ่งทีบุคคลต้องการนั้นหาได้เกิดขึ้นโดยอาศัยรูปวัตถุเพียงอย่างเดียวไม่ ความสุขที่แท้จริงอยู่ที่ใจ อย่างน้อยที่สุดในขั้นของการดำรงชีวิตแบบชาวบ้านความสุขย่อมเกิดจากความพอใจเป็นสำคัญ (สุข เจริญรัตน์, 2552: 15-16) ซึ่งผลเช่นนี้ จะเกิดขึ้นได้ด้วยการรู้จักควบคุมใจตนเอง แทนที่จะวิ่งไล่ความอยากด้วยการเพียรพยายามตอบสนองความต้องการของตน หรือด้วยการตกเป็นทาสแห่งตัณหาที่เคยกระซิบใจให้อยากได้อย่างนั้นอย่างโน้นตลอดเวลา จนไม่มีคำว่า “เต็ม” คำว่า “อึด” หรือคำว่า “พอ” เพราะธรรมชาติของตัณหามันเป็นเช่นนั้น ยิ่งคนที่ตกเป็นทาสของความอยากเป็นคนพาลที่ขาดปัญญาเป็นหลักในการพิจารณาตัดสินใจสิ่งต่างๆ ด้วยแล้ว ก็ยิ่งจะมีแต่ทำลายตนเองให้เสื่อมเสียโดยส่วนเดียว ดังพุทธพจน์คัดสอนไว้ว่า “ผู้มีปัญญาทรมาย่อมฆ่าตนเองเหมือนฆ่าคนอื่นเพราะอยากได้โภคสมบัติ” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/208/23, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) “ความอึดในกามทั้งหลายย่อมไม่มีด้วยเงินทองดุจเมล็ดฝืน แม่น้ำเสมอด้วยตัณหาไม่มี ความอยากมีอารมณ์หาที่สุดมิได้ เพราะผู้เสพกามย่อมปรารถนากามเรื่อยๆ ไป” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/66/40, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ดังนั้น แทนที่จะให้คนเรายอมสยบอยู่กับอำนาจของกิเลสตัณหาเพียงอย่างเดียว พระพุทธศาสนา กลับสอนให้คนเรารู้จักใช้ปัญญาพิจารณาเห็นคุณและโทษของสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริงหรือตามที่มันเป็น เพราะเมื่อมีปัญญาย่อมมีคุณภาพจิตเฉลิยฉลาดสามารถควบคุมจิตให้รู้เท่าทันความร้ายกาจของกิเลสตัณหาได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “บรรดาความอึดทั้งหลาย ความอึดด้วยปัญญาประเสริฐ ผู้อึดด้วยปัญญาย่อมไม่เดือดร้อนเพราะกามตัณหาทำผู้อึดด้วยปัญญาไว้ในอำนาจไม่ได้” (ขุ.ชา. (ไทย) 23/1643/286, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การดำรงชีวิตเป็นหลักธรรมขั้นศีล คือ สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีวิตในการในทางที่ชอบธรรม ซึ่งการทำงานเช่นนี้จึงต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความถูกต้องดีงามทางศีลธรรมและความถูกต้องชอบธรรมทางกฎหมายบ้านเมือง พระพุทธศาสนาได้ยกย่องคนที่รู้จักถือเอาประโยชน์ 2 อย่าง คือ ประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในภายหน้าว่าเป็น “บัณฑิตชน” ดังนั้น ในการประกอบกุศลกิจหรือทำบุญคุณงามความดีต่างๆ ก็ไม่ควรมุ่งหวังเอาแต่ประโยชน์หรือความสุขกายหน้าอย่างเดียวก แต่ควรจะได้คำนึงถึงประโยชน์ใน

ปัจจุบันด้วย รู้จักดำรงชีวิตให้พอเหมาะ พอดี พอเพียง โดยวางแผนใช้จ่ายทรัพย์เพื่อการดำรงชีวิตอย่าง รัตกุมไม่ฟุ่มเฟือย (พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์, 2552: 33-34)

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่ส่งเสริมความสมบูรณ์พูนสุขของชีวิตมนุษย์ในปัจจุบัน คือ การมี เศรษฐกิจที่ดี หรือการอยู่ดีกินดี แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข องค์ประกอบ หรือบริบทในการนำไป ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สุขตามที่ต้องการ

แนวคิดคุณค่าของกาลเวลาในชีวิตประจำวัน

เวลาของมนุษย์เรานั้น ธรรมชาติได้กำหนดให้มนุษย์ทุกคนมีเวลาเป็นของตัวเองเท่าๆ กัน ขึ้นอยู่กับว่าคนๆ นั้น จะแบ่งเวลาเป็นหรือเปล่า บางคนมีเวลามาก จนแบ่งเวลาไม่เป็น ทำให้ใช้เวลาไม่คุ้ม กับสิ่งที่ต้องเสียไป บางคนก็ใช้เวลาที่มีอยู่คุ้มค่ามากจนเกินไป จนไม่มีเวลาเป็นของตัวเอง แต่บางคนคิดว่า ตัวเองแบ่งเวลาเป็น จนลืมไปว่าต้องแบ่งเวลาให้กับตัวเองบ้าง เราควรแบ่งเวลาให้เป็น ทั้งให้กับตัวเอง และคนอื่น

คนเราในปัจจุบันไม่รู้จักคุณค่าของเวลา จนทำให้ตัวเองกลายเป็นคนไม่มีเวลา แต่บางคนกับ กลายเป็นว่ามีเวลามากเกินไป จนสามารถนั่งปล่อยเวลาไปเรื่อยๆ หายใจทิ้งไปทุกๆ นาที ทุกๆ ชั่วโมง จนเคยชิน แล้วก็ปล่อยมันผ่านไป ถ้าคนเราหันมานึกถึงสำคัญของเวลา คนเราจะรู้ว่า เวลาของแต่ละคนที่มีนั้น แต่ละวันมันไม่ใช่เวลาที่มีมากมายอะไรเลย แต่กลับเป็นเวลาอันสั้น ที่รอแค่เข็มนาฬิกา หมุนรอบตัวมัน เพียงแค่นี้เวลาในหนึ่งวันก็จบลงโดยที่เรายังไม่ทันได้ทำอะไรเลย บางคนเห็นว่ามันมาก เลยใช้เวลาเหล่านี้ ไปกับสิ่งที่ไร้สาระ แทนที่จะเอาเวลาที่มีมาสร้างให้มันเกิดประโยชน์แก่ตัวเอง เช่น อ่าน หนังสือ หาแบบทดสอบมาทำ ดูเทคนิคการจำ ดูวิชาที่ต้องสอบ ฯลฯ แต่คนเรากลับมองข้ามสิ่งๆ นี้ไป แล้วกลับมาบ่นกันทีหลังว่า เวลามีน้อยเกินไป ทบทวนไม่ทันหรอก ทั้งที่จริงแล้วเวลาที่สามารถจะ ทบทวนความรู้หรือบทเรียนต่างๆ นั้นมีมาก แต่เรากลับมองข้ามแล้วใช้เวลาเหล่านั้นไปแบบไม่เกิด ประโยชน์

คนเราเกิดมามีเวลาเป็นของตนเอง บางคนมีเวลาน้อย บางคนยังหนุ่มยังสาว แต่ถ้าถึงเวลา ของเขาที่ต้องต้องจากไปเขาก็ต้องไป คนเราคิดว่า การที่เราเกิดมา กว่ามันจะถึงตอนที่เราหมดลม นั้น คงยังอีกนาน แต่คุณก็คิดผิด บางคนเกิดมาสุขภาพดีทุกอย่าง แต่ก็มาตายจากไปก็มี ถ้ามันถึงเวลาอย่างนี้ คนเราก็ต้องไป คนเราเกิดมาต้องตายทุกคนไม่มีข้อยกเว้นว่าจะหล่อ จะรวย จะสวย หรือจะมียศ มากมาย ขนาดไหน สิ่งเหล่านี้ถ้าคุณตายไป คุณก็ไม่สามารถเอามันไปได้ แต่ความดีของคุณที่คุณทำในชีวิตประจำ วัน ความขยัน ความเก่ง มันจะยังคงอยู่กับคุณ มันจะยังคงอยู่ในใจของคนอีกหลายต่อหลายคน ที่รู้จักคุณ การประกอบสัมมาชีพทำงานเพื่อแสวงหาปัจจัยเครื่องดำรงชีวิตของคนเรานั้น พระพุทธศาสนาเริ่มต้น จากการสอนให้คนตระหนักถึงคุณค่าของเวลา เพราะเวลาเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้จากธรรมชาติเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะอยู่ในปราสาทราชวังหรืออยู่ในสลัมก็ตาม โดยหลักทั่วๆ ไปแล้ว คนเราใช้เวลาของตนไม่ เหมือนกัน ทำให้วิถีชีวิตของแต่ละคนแตกต่างกันในด้านต่างๆ มีพระพุทธดำรัสที่ตรัสให้คนเห็นความ สำคัญของเวลาเป็นอันมาก เช่น “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่าปล่อยขณะให้ผ่านพ้นไป เพราะคนที่ปล่อย ขณะให้ผ่านไปย่อมเศร้าโศกในภายหลัง” “วัยย่อมผ่านพ้นไปเหมือนขณะนั้นแหละ” “กาลเวลาย่อมกิน สรรพสัตว์พร้อมด้วยตัวของมันเอง”

กาลเวลาเป็นทรัพยากรเดียวที่ไม่อาจจะเก็บสะสมไว้ได้ เป็นสิ่งที่ผ่านไปเรื่อยๆ ผ่านแล้วก็ผ่านไป ไม่มีใครจะสามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์อีกได้ผู้ที่เป็นนักบริหารเวลาที่ดี ก็คือผู้ที่สามารถใช้เวลาทำ ประโยชน์ให้ได้มากที่สุดไม่ปล่อยเวลาให้ไปเปล่าโดยมิได้ทำประโยชน์ เพราะเมื่อเวลาช่วงใดผ่านไป

โดยมิได้ทำประโยชน์ ก็เท่ากับเป็นการปล่อยให้ชีวิตช่วงนั้นว่างเปล่าขาดจากประโยชน์ที่ควรจะได้ไป กลายเป็นช่วงชีวิตที่ไร้ค่าและไม่อาจจะย้อนกลับไปเติมความว่างเปล่าไร้ค่านั้นให้เต็มได้ (แก้ว ชิตตะขบ, 2550: 23)

กาลเวลาย่อมผ่านไปอย่างสม่ำเสมอและไม่มีการหวนกลับมาอีก ชีวิตคนมีความสัมพันธ์กับ เวลาโดยตลอด เวลาเป็นเครื่องวัดคุณค่าของชีวิต ถ้าเวลาผ่านไปพร้อมกับการทำประโยชน์ ชีวิตก็มีคุณค่า เพราะชีวิตก็เหมือนเครื่องมือเครื่องใช้อย่างหนึ่งซึ่งคนเราใช้ทำการต่างๆ เครื่องมือเครื่องใช้ทั้งหลายถ้า เก็บไว้เฉยๆ ก็หาประโยชน์อะไรไม่ได้ เช่น มีรถที่จอดทิ้งไว้ ก็ไม่มีประโยชน์ เท่ากับไม่มีนั่นเอง ในทำนอง เดียวกัน คนเรามีชีวิตแล้ว ไม่ใช่ชีวิตนั้นทำประโยชน์ ก็เหมือนกับไม่มีชีวิตหรือความว่างเปล่า (สุนทร บุญญาธิการ, 2552: 53)

คนเกียจคร้านมักมีความคิดว่า การทำงานเป็นความเหน็ดเหนื่อย เป็นความทุกข์ เป็นความ ลำบาก เป็นความทรมาน เขาจึงชอบที่จะอยู่เฉยๆ ชอบการพักผ่อนซึ่งตนเห็นเป็นความสบาย แต่ความ จริงนั้น การพักผ่อนไม่ยอมทำการทำงานกลับมีโทษแก่ชีวิตนั่นเอง เพราะทำให้ร่างกายอ่อนแอ เจ็บป่วยง่าย เกิดโรคภัยไข้เจ็บติดตามมา ยังเป็นการพักผ่อนในสถานบันเพิงยามราตรีด้วยแล้ว ยังมีแต่โทษนานัปการ ส่วนคนที่ขยันทำงานจะมีร่างกายแข็งแรง กระฉับกระเฉง คล่องแคล่ว ไม่เจ็บป่วย

กาลเวลาเป็นตัวแปรอย่างสำคัญในการจำแนกให้คนเราแตกต่างกัน เพราะปัญหาเรื่องเวลา ไม่ได้อยู่ที่ใครมีเวลาเท่าไร แต่อยู่ที่แต่ละคนได้ใช้เวลาชีวิตของตนไปอย่างไรมากกว่า ใครก็ตามสามารถ ประกอบภารกิจหรือหน้าที่การงานให้เหมาะสมแก่กาลเวลาที่มาถึง ความเจริญก้าวหน้าในฐานะทาง เศรษฐกิจและสังคมอื่นๆ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ใดยอมรีบในกาลที่ควรช้า และช้าในกาลที่ควรรีบ ผู้นั้นเป็น คนเขลายอมตกทุกข์เพราะการจัดทำโดยไม่แยบคาย” (ขุ.เถร. (ไทย) 26/313/438, มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, 2539) คนฉลาดย่อมรู้ว่าในการปฏิบัติงานย่อมมีจังหวะเวลาที่เหมาะสมการอย่างช้าๆ และ มีจังหวะเวลาที่เหมาะสมอย่างรวดเร็วทันที่ที่เขาจะใช้สติปัญญาพิจารณาแต่ละจังหวะเวลาว่าช่วงไหน ควรช้าและช่วงไหนควรเร็ว แล้วจัดดำเนินการไปตามความเหมาะสม งานก็จะประสบความสำเร็จให้ผล เป็นความสุขความเจริญ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ใดช้าในกาลที่ควรช้า และรีบในกาลที่ควรรีบ ผู้นั้นเป็นคนฉลาด ย่อมถึงสุขเพราะการจัดทำโดยแยบคาย” (ขุ.เถร. (ไทย). 26/118/357, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

เรื่องจังหวะเวลาในการทำการต่างๆ นี้ผู้ฉลาดมีสติปัญญาดีย่อมกำหนดและจัดทำดำเนินการ ไปตามความเหมาะสม ไม่รีบด่วนในการที่ควรช้า และไม่ชักช้าในการที่ควรรีบด่วน การงานต่างๆ ที่ทำ ย่อมจะประสบความสำเร็จเกิดประโยชน์ภคผล เกิดความเจริญรุ่งเรือง นับได้ว่าประสบความสำเร็จ เพราะได้จัดทำโดยแยบคาย คือ ทำโดยใช้สติปัญญาพิจารณาอย่างรอบคอบ

แนวคิดเรื่องฤกษ์ยามในทางพระพุทธศาสนา

หลักพระพุทธศาสนาไม่ได้สรรเสริญการถือฤกษ์ยามในการทำงาน แต่ให้ถือประโยชน์ที่พึงได้ เป็นสำคัญ เพราะว่าการงานจุดหมายสำคัญอยู่ที่ประโยชน์ที่เกิดจากการงานเหล่านั้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ประโยชน์ได้ล่วงเลยคนเขลาที่มีวฤกษ์ยามอยู่ ประโยชน์เป็นฤกษ์ของประโยชน์เอง ดวงดาวทั้งหลาย จักทำอะไรได้” (ขุ.ชา. (ไทย) 26/48/48, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หลักพระพุทธศาสนา มองเห็นว่าเรื่องการถือฤกษ์ยามเป็นเรื่องทำให้เสียประโยชน์ โดยถือว่าไม่ว่าจะเป็นฤกษ์ใด ยามใด หรือ เวลาใด ถ้ามองเห็นช่องทางว่า เราจำเป็นต้องประชุมเพลิงญาติในวันนี้และเวลานี้ด้วย วันพรุ่งนี้เก็บอัฐิ บำเพ็ญบุญกุศลแล้ว ญาติๆ ที่อยู่ทางไกลจะได้กลับโดยสะดวก แล้วดำเนินการตามที่กำหนดนั้นก็จะเป็น

ประโยชน์มาก เพราะไม่ต้องเสียเวลาไปอีกหนึ่งวันโดยไม่จำเป็น และบางครั้งเวลาที่จะเสียไปนั้น เป็นเวลาที่นัดแนะในเรื่องผลประโยชน์กับบุคคลอื่น ซึ่งถ้าเลยกำหนดเวลานัดไปก็จะเป็นโมฆะ นอกจากนั้น หลักพระพุทธศาสนายังถือว่าการที่ประโยชน์ไม่เสียไปนั้นแหละเป็นฤกษ์ของประโยชน์เอง ดวงดาวบนฟ้า หรือดาวนพเคราะห์ อัฐเคราะห์ทั้งหลายจักมีอิทธิพลทำอะไรได้ ดังนั้น ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่สอนเรื่องกรรม คือ การกระทำเป็นสำคัญ จึงควรทำการทำงานที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตน โดยไม่ต้องคอยฤกษ์คอยยามอะไรมากนัก แต่ให้ดูช่วงจังหวะเวลาที่จะลงมือทำแล้วจะได้รับประโยชน์เป็นสำคัญ ส่วนในเรื่องการถือฤกษ์ยามที่เป็นมงคลในงานมงคลตามประเพณีต่างๆ ก็อนุวัติตามความเชื่อในสังคมได้

การที่คนปล่อยเวลาให้ผ่านพ้นไปไม่ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนนั้น ตามปกติแล้วมักจะมีข้ออ้างเสมอ และสิ่งที่ทำให้อ้างเช่นนั้นเกิดจากความเกียจคร้านเป็นประการสำคัญซึ่งตามหลักทางพระพุทธศาสนาได้ชี้ชัดว่าความเกียจคร้านเป็นอบายมุข คือ ปากทางแห่งความเสื่อมแห่งชีวิตประการหนึ่งในอบายมุข 6 ดังพุทธพจน์ที่ว่า

คนที่มักนอนหลับในกลางวัน เกลียดซึ่งการลุกขึ้นในกลางคืน เป็นนักเลงขี้เมาเป็นนิจ ไม่อาจครอบครองเหย้าเรือนให้ดีได้ ประโยชน์ทั้งหลายย่อมล่วงเลย ชายหนุ่มที่ละทิ้งการทำงานเสีย ด้วยอ้างเลอะว่า “หนาวนัก ร้อนนัก เวลานี้เย็นเสียแล้ว ดังนั้นเป็นต้น ส่วนผู้ใดไม่สำคัญความหนาวและความร้อนยิ่งไปกว่าหญ้า ทำกิจของบุรุษอยู่ ผู้นั้นย่อมไม่เสื่อมจากความสุขเลย (ที.ปา. (ไทย) 11/182/152, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

บุคคลผู้เกียจคร้านผัดเพี้ยนไม่ทำการงานเช่นนี้ ย่อมเสียประโยชน์ของตนไปอย่างน่าเสียดาย ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายในทางด้านเศรษฐกิจ เพราะถ้าโรคทรัพย์ใหม่ก็ไม่เกิด โรคทรัพย์ที่มีอยู่ก็มีแต่จะหมดสิ้นไป เมื่อคนเกียจคร้านเลียงงานด้วยข้ออ้างต่างๆ ไม่ว่าเขาจะประกอบอาชีพเกษตรกร พ่อค้า ข้าราชการ หรือพนักงานในรัฐวิสาหกิจ ห้างร้าน บริษัทอะไรก็ตาม เขาก็จะไม่ประสบผลสำเร็จในอาชีพนั้นๆ

ตามหลักพระพุทธศาสนา “คนที่ทำงานเป็น” คือ คนที่ประกอบภารกิจการงานของตนให้เหมาะสมแก่กาลเวลาที่มาถึง ใครก็ตามที่ในการอันควรจะทำเรื่องหนึ่งแต่กลับไปทำอีกเรื่องหนึ่ง ถือว่าเป็นการกระทำที่สมควรแก่การตำหนิ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ที่ปรารถนาจะทำกิจที่ควรทำก่อน ในการภายหลัง ย่อมเดือดร้อน ในกาลข้างหน้า เหมือนมานพหักไม้กุ่มฉะนั้น” (ขุ.ชา. (ไทย) 27/23/71, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) มีเรื่องเล่าประกอบความนี้ว่า มานพหรือชายหนุ่มคนนี้เป็นคนเกียจคร้าน ไปหาพินกับเพื่อนตามคำสั่งของอาจารย์ ในขณะที่เพื่อนๆ ทำงานหาพินกัน ตนกลับนอนหลับจนหมดเวลา เมื่อเพื่อนปลุกให้ตื่นขึ้นจึงตรงเข้าไปหักกิ่งต้นกุ่มด้วยความเข้าใจว่าเป็นไม้แห้ง ถูกกิ่งต้นกุ่มติดกระเด็นเข้าตา ทำให้ตาบอด พินก็ไม่ได้ ตาก็บอด เพราะการปล่อยเวลาที่ควรทำงานให้ผ่านพ้นไปนั่นเอง

ทรัพย์สมบัติเป็นสิ่งที่บันดาลความสุขแก่เจ้าของ คนมีทรัพย์สมบัติมากก็มีโอกาสแสวงหาความสุขจากทรัพย์ได้มาก คนมีทรัพย์น้อยก็แสวงหาความสุขจากทรัพย์ได้น้อย การแสวงหาความสุขจากทรัพย์ที่ว่าเป็นการแสวงหาในทางที่ผิดก็ได้ หรือเป็นการแสวงหาในทางที่ถูกก็ได้ ที่ว่าเป็นการแสวงหาในทางที่ผิด คือ ใช้จ่ายทรัพย์ไปในทางอบายมุข ได้แก่ การเป็นนักเลงหญิง การเป็นนักเลงสุรา การเป็นนักเที่ยวกลางคืนหรือนักท่องเที่ยวราตรี มั่วสุมในวงพนัน ชอบคบคนประเภทชักนำในทางเสียทรัพย์โดยไม่จำเป็น ส่วนในการแสวงหาความสุขจากทรัพย์ในทางที่ถูกนั้น คือ การใช้สอยทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ ซึ่งนอกจากจะบริโภคใช้สอยด้วยตัวเองแล้วควรจะให้ทาน คือ การบริจาคทำบุญในพระพุทธศาสนาหรือสาธารณกุศลต่างๆ ตามสมควรซึ่งจะก่อให้เกิดความสุขใจจากการใช้จ่ายทรัพย์ การขาดแคลนทรัพย์มักมีสาเหตุมาจากความเกียจคร้านทำการงาน ความมัวเมาในอบายมุข ไม่รู้จักจัดการทรัพย์ และใช้จ่ายเกินฐานะ

ผู้ที่หว่านหว่านให้ได้ดีและสามารถมีทรัพย์เก็บสำรองไว้ใช้ในยามจำเป็นจึงต้องปลูกฝังหลักคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา คือ 1) ขยันหาทรัพย์ โดยมีความขยันในหน้าที่การงาน ไม่เกียจคร้าน ไม่ท้อถอย เห็นความสำคัญของการทำงานเท่ากับชีวิต 2) รู้จักเก็บ เข้าใจจัดการ โดยมีสติปัญญาในการจัดการใช้ทรัพย์ว่าควรจะใช้เป็นค่าอุปโภคบริโภคเท่าใด จะทำทุนเท่าใด เก็บไว้สำรองเท่าใด 3) ไม่ประมาทมัวเมา ลุ่มลงไปกับสิ่งยั่วชวนต่างๆ เช่น กามารมณ์ สิ่งมีเงินมา การเสี่ยงโชคเล่นการพนัน และการคบคนชั่วเป็นมิตร 4) เลี้ยงชีวิตพอสมควร คือ ไม่ฟุ่มเฟือยจนเกินไปและไม่ฝืดเคืองเกินไป เป็นคนมัธยัสถ์ คือ ใช้จ่ายในขนาดกลางๆ พอเหมาะสมพอดี (วัชรระ งามจิตรเจริญ, 2554: 178-180) ผู้ที่มีคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา 4 ประการนี้ที่พระพุทธเจ้าทรงรับรองว่าจะรักษาทรัพย์ที่หามาแล้วไว้ได้อย่างแน่นอน

บทสรุป

จุดเริ่มและแกนของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ คือ การบริโภคด้วยปัญญา หรือการบริโภคที่พอดี อันเป็นตัวกำหนดและควบคุมกิจกรรมเศรษฐกิจทั้งหมด โดยการบริโภคด้วยปัญญายังสัมพันธ์กับการพัฒนามนุษย์ในแง่ที่ทำให้เกิดความพอดีในการบริโภคและนำไปเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ไม่ใช่บริโภคเพื่อสนองตัณหาที่ถูกปลูกฝังจากการแสวงหาประโยชน์ทางธุรกิจ

นอกจากในส่วนของผู้บริโภค ผู้ผลิตที่ดีควรจะมีบทบาทในการคิดริเริ่ม สร้างนวัตกรรม เพื่อเสนอทางเลือกที่ดีขึ้น และพัฒนาชีวิตของผู้คนในสังคม มิใช่ปลูกปั่นความต้องการของผู้บริโภคให้ลุ่มหลงอยู่ในวังวนของการเสพสิ่งปรนเปรอ เพื่อผลประโยชน์ของผู้ผลิต ทั้งนี้ถือว่าเป็นเรื่องดีที่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักของตะวันตกหันมาให้ความสนใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติที่เป็นผลกระทบจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ ได้เริ่มส่งผลกระทบต่อชีวิตของมนุษย์และสัตว์โลกมากขึ้นเรื่อยๆ จึงมีหลายทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่อธิบายถึงการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อสังคม ไม่ว่าจะเป็นผลกระทบภายนอกทางลบ

ในปัจจุบันเห็นได้ชัดว่า ผลเสียจากการใช้ตัณหาหรือความต้องการของมนุษย์เป็นปัจจัยในการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ก็คือการบริโภคนั้นไม่ได้เป็นไปเพื่อดำรงชีวิตอีกต่อไป ผู้บริโภคได้กลายเป็นเหยื่อของผู้ผลิตที่ปลูกฝังความต้องการบริโภคให้มากยิ่งขึ้นไปจนเป็นโทษ เช่น การบริโภคอาหารที่มากเกินไปจนก่อให้เกิดโรคภัย และยังเป็นการเบียดเบียนธรรมชาติ เนื่องจากทรัพยากรของโลกที่มีอยู่อย่างจำกัด โลกใบนี้ให้เป็นไปในแนวทางที่สมควรตามหลักของพุทธเศรษฐศาสตร์ที่มุ่งเน้นทางสายกลาง เพื่อความสงบสุขของสังคม และละเว้นการเบียดเบียนซึ่งกันและกันในระบบนิเวศหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมหลักการแห่งเศรษฐศาสตร์ มีหลายอย่าง คือ 1) หลักอริยทรัพย์ เป็นทรัพย์อันประเสริฐฝังแน่นอยู่ในจิตใจของคนเรา ได้แก่ สัทธา ศีล หิริ โอตตัปปะ พาหุสัจจะ จาคะ และปัญญา 2) หลักการพึ่งตนเอง ผลิตเพื่อบริโภคเอง เพียรพยายามฝึกฝนตนเองให้ดีอยู่เสมอ 3) หลักความไม่ประมาท เว้นจากความเสี่ยง ทำตนอยู่บนความไม่ประมาท ไม่หาแสวงหาความท้าทายและผลกำไรจำนวนมากๆ 4) หลักการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทุกฝ่ายเกิดความพอใจได้ผลประโยชน์เท่ากัน มีความสุขกันทุกฝ่าย 5) หลักความซื่อสัตย์สุจริตและหิริโอตตัปปะ มีความละอายและเกรงกลัวต่อบาปไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อนจากการผลิตสินค้าและบริการ หรือแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ประกอบไปด้วยแนวคิดการผลิต โดยเน้นที่ผู้ประกอบการเพราะเป็นผู้ตัดสินใจใช้ปัจจัยการผลิตทั้งหมด ต้องเป็นผู้มีเจตนาดี มีความซื่อสัตย์ต่ออาชีพ เว้นจากมิฉฉวนฉินชา มีสัมมาอาชีพในการผลิต ไม่แสวงหากำไรมากเกินไป แนวคิดการบริโภค โดยเน้นการรู้จักพอประมาณในการบริโภคหรือโภชนาตมตถุตา และมีขณิมาปฏิบัติ โดยใช้หลักโยนิโสมนสิการควบคุมการบริโภคในระดับที่เหมาะสม

แนวคิดการเงิน โดยเน้นหลักอุฏฐานสัมปทา สมชีวิตา และอารักขสัมปทา และเว้นจากอบายมุข 6 แนวคิดปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์ โดยเน้นปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค แนวคิดความสุขของชีวิตมนุษย์ โดยเน้นความสุขที่มนุษย์ควรมี 4 อย่าง ได้แก่ สุขเกิดแต่การมีทรัพย์ สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโศก สุขเกิดแต่การไม่เป็นหนี้ สุขเกิดแต่การเป็นผู้ปราศจากโทษ แนวคิดการบริโศกปัจจัยพื้นฐาน โดยเน้นการรู้จักขยันหาทรัพย์ในทางที่ชอบธรรมให้เพิ่มมากขึ้น รู้จักเก็บรักษาทรัพย์ที่หามาได้นั้นเพื่อเป็นหลักประกันชีวิต รู้จักคบคนเพื่อให้ทรัพย์เพิ่มพูน รู้จักดำรงชีวิตให้พอเหมาะ พอดี พอเพียง ใช้จ่ายทรัพย์เพื่อการดำรงชีวิตรัดกุมไม่ฟุ่มเฟือย สามารถทำงานได้หมดและเป็นประโยชน์ได้หมด มีคุณธรรม ตระหนักในด้านคุณธรรม ประโยชน์ในทางธรรม และประโยชน์ในทางปัญญาต่อไป

องค์ความรู้ที่ได้

หลักพุทธธรรม	เนื้อหา/แนวคิดสำคัญ	ผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์
1. หลักอริยทรัพย์	ทรัพย์อันประเสริฐ ได้แก่ สัทธา (ศรัทธา), ศีล, หิริ (ละอายต่อบาป), โอตตัปปะ (เกรงกลัวบาป), พาหุสัจจะ (ความรู้), จาคะ (การเสียสละ), ปัญญา (ความรอบรู้)	พัฒนาคุณธรรมและความซื่อสัตย์ในตนเอง ช่วยลดปัญหาการฉ้อโกงและเสริมสร้างสังคมเศรษฐกิจที่มีจริยธรรมสูง
2. หลักการพึ่งตนเอง	ผลิตเพื่อบริโภคเอง ผักผ่อนและพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ	ลดการพึ่งพาทายนอก ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น และเพิ่มศักยภาพในการพึ่งพาตนเองของชุมชน
3. หลักความไม่ประมาท	เว้นจากความเสี่ยง ไม่แสวงหากำไรเกินควรอยู่บนความไม่ประมาท	ลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ ลดการก่อหนี้เกินตัวและส่งเสริมการวางแผนที่มีเหตุผล
4. หลักการไม่เบียดเบียน	ไม่เบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่น ทำให้ทุกฝ่ายพอใจและได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียม	สนับสนุนเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและมีความเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำในระบบเศรษฐกิจ
5. หลักความซื่อสัตย์สุจริต	มีหิริและโอตตัปปะ ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อนจากการผลิตสินค้าและบริการ	เสริมสร้างความเชื่อมั่นของผู้บริโภค ส่งเสริมชื่อเสียงที่ดีของผู้ประกอบการและองค์กร
6. แนวคิดการผลิต	เน้นที่ผู้ประกอบการที่มีเจตนาดี ซื่อสัตย์ต่ออาชีพ เว้นมิฉฉาวฉินชา และมีสัมมาอาชีพะ	ส่งเสริมการผลิตอย่างมีจริยธรรม ลดการใช้ปัจจัยการผลิตที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม
7. แนวคิดการบริโภค	รู้จักพอประมาณ โภชนมตตณฺยุตา (บริโภคพอเหมาะ) และมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง)	ลดการบริโภคเกินพอดี สนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียงและลดขยะจากการบริโภคมากเกินไป

หลักพุทธธรรม	เนื้อหา/แนวคิดสำคัญ	ผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์
8. แนวคิดการเงิน	เน้นอุฏฐานสัมปทา (ขยัน), สมชีวิตา (พอเหมาะพอเพียง), อารักขสัมปทา (รู้จักเก็บรักษา) และเวณอบายมุข	สร้างเสถียรภาพทางการเงินส่วนบุคคล ลดการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยและเพิ่มการออม
9. แนวคิดปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์	เน้นปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร, เครื่องนุ่งห่ม, ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค	ส่งเสริมการบริโภคในสิ่งจำเป็น ลดการยึดติดกับความฟุ่มเฟือย
10. แนวคิดความสุขของชีวิตมนุษย์	เน้นสุข 4 อย่าง ได้แก่ สุขจากการมีทรัพย์, สุขจากการใช้จ่าย, สุขจากการไม่เป็นหนี้, สุขจากการไม่มีโทษ	สร้างความสมดุลระหว่างการทำงาน การใช้จ่าย และความมั่นคงทางจิตใจ
11. แนวคิดการบริโภคปัจจัยพื้นฐาน	ขยันหาทรัพย์ เก็บรักษาทรัพย์ ใช้จ่ายรอบคอบ ดำรงชีวิตพอเหมาะพอเพียง	สนับสนุนการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจระยะยาว

สรุป หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐศาสตร์เน้นการสร้างจริยธรรมในทุกระดับของระบบเศรษฐกิจ ทั้งในมิติของผู้ผลิต ผู้บริโภค และการจัดการทรัพยากรส่วนบุคคล สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นความยั่งยืน ความพอเหมาะพอดี และความเป็นธรรมในสังคม

เอกสารอ้างอิง

- แก้ว ชิตตะขบ. (2550). *พุทธธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- ชลวิทย์ เจียรจิตต์. (2560). *ศาสนากับการพัฒนา*. นนทบุรี: บริษัท ดีไซน์ ดีไลต์ จำกัด.
- ประเวศ วะสี. (2558). *พระพุทธศาสนาทุนอันยิ่งใหญ่เพื่อพัฒนาประเทศไทย*. สมุทรปราการ: บริษัท ออฟเซ็ทพลัส จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2537). *ชีวิตการงานหลักธรรมพระธรรมปิฎก*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- _____. (2543 ก). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พัลลภ กฤตยานวัช. (2552). “พุทธเศรษฐศาสตร์เพื่อความมั่นคงและความสุขของชีวิต”. *ธอส. สานฝันเพื่อบ้าน เพื่อคุณ ธนาการอาคารสงเคราะห์*. ปีที่ 15 ฉบับที่ 57 (เมษายน-มิถุนายน 2552).
- พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์. (2552). “หลักพุทธธรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”. *ธอส. สานฝันเพื่อบ้าน เพื่อคุณ ธนาการอาคารสงเคราะห์*. ปีที่ 15 ฉบับที่ 57 (เมษายน-มิถุนายน 2552).
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วัชรระ งามจิตรเจริญ. (2554). *แนวคิดในการนำเศรษฐกิจเชิงพุทธศาสนาสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำราญ อิมจิตต์. (2547). *เศรษฐกิจปรัชญาในพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: บริษัท ธนาเพรส จำกัด.
- สุข เจริญรัตน์. (2552). “พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจ”. *ธอส. สานฝันเพื่อบ้าน เพื่อคุณ ธนาการอาคารสงเคราะห์*. ปีที่ 15 ฉบับที่ 57 (เมษายน-มิถุนายน 2552).

สุนทร บุญญาธิการ. (2552). “บ้านพอเพียง”. ธอส. สานฝันเพื่อบ้านเพื่อคุณ ธนาคารอาคารสงเคราะห์.
ปีที่ 15 ฉบับที่ 57 (เมษายน-มิถุนายน 2552).

อภิชัย พันธเสน. (2558). พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์
สาขาต่างๆ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

Alexander H. Shand. (1990). *Free Market Morality: The Political economy of the Austrian school*. London: Routledge.

Ayn Rand. (1967). *Capitalism: The Unknown Ideal*. New York: Penguin Books.

